

УДК 330.4: 215.2

Чичкало-Кондрацька І.Б.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ МЕХАНІЗМІВ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано іноземний досвід сприяння з боку держави здійсненню інноваційної діяльності. Виділено найефективніші фінансові механізми, інструменти та важелі, застосування яких дозволило зарубіжним країнам активізувати інноваційний бізнес, збільшити обсяги впровадження результатів науково-дослідної діяльності у виробництво, досягти високих темпів технологічного розвитку.

Ключові слова: *фінансові механізми та інструменти, інноваційний розвиток, наукові дослідження, інноваційна діяльність*

Постановка проблеми. Сучасний етап формування економіки інтелектуального типу супроводжується низкою тенденцій щодо інноваційного розвитку країн світу. Для України проблема переходу на інноваційну модель розвитку є актуальною, багатогранною, складною і передбачає, передусім, інтелектуалізацію виробничої діяльності, використання високих технологій, поширення інновацій у всіх сферах господарювання, розвиток людського потенціалу тощо. Це вимагає розроблення та реалізації адекватної, дієвої та науково обґрунтованої державної політики інноваційного розвитку, яка обов'язково має ураховувати особливості та позитивний досвід країн світу в цій сфері.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у розроблення теоретичних і методологічних засад інноваційного розвитку зробили О. Амоша, Л. Антонюк, Ю. Бажал, П. Бубенко, А. Гальчинський, М. Гаман, В. Геєць, С. Глазьев, А. Динкін, В. Семиноженко, Л. Федулова, М. Шарко, Й. Шумпетер, Ю. Яковець та інші фахівці. Рядом науковців досліджуються світові тенденції, виклики, стратегії інноваційного розвитку країн світу [1–5]. Разом із тим недостатньо розробленими залишаються питання вивчення механізмів, зокрема фінансових, щодо стимулювання науково-дослідної та інноваційної діяльності, які застосовуються в розвинутих та нових індустріальних країнах і можуть бути використані в Україні для формування цілісної, адекватної та ефективної системи механізмів забезпечення інноваційного розвитку, зважаючи на регіональні особливості й відмінності у рівні використання та можливостях нарощування науково-виробничого потенціалу.

Мета статті полягає у дослідженні зарубіжного досвіду розв'язання проблеми підвищення ефективності взаємодії між науковою і виробничою сферами, формування дієвого фінансового механізму реалізації державної політики забезпечення інноваційного розвитку, а також визначення тих інструментів та важелів, які є доцільними для застосування у вітчизняній практиці.

Виклад основного матеріалу. У розвинутих та нових індустріальних

країнах уже досить тривалий час інновації розглядаються як ключовий фактор соціально-економічного розвитку. Так, за оцінками експертів, від 50 до 95 % приросту ВВП у цих країнах отримується за рахунок інновацій, а в інноваційному бізнесі зайнято в середньому до 25 % працездатного населення [2, с. 89]. В Україні зростання ВВП на основі нових технологій становить менше 1 %.

Міжнародна практика свідчить, що, якщо у ВВП країни частка інноваційної продукції складає менше 20 %, то національна продукція втрачає конкурентоспроможність. Так, середньоєвропейський показник складає 25–35%, а в Китаї він сягнув 40 % [6].

Протягом останніх 20 років виробництво високотехнологічної продукції у глобальному масштабі щорічно зростало в середньому на 6,5 %, тоді як іншої промислової продукції – на 2,4 %. Провідна роль у цьому процесі належить розвинутим країнам. На початок ХХІ ст. частка США, Японії та країн ЄС становила 67,5 % від обсягу виробництва всієї світової високотехнологічної продукції [5, с. 4].

Як наслідок – економічно розвинуті країни мають високий рівень експорту високотехнологічної продукції, що дозволяє їм займати лідируючі позиції на світовому технологічному ринку та постійно збільшувати технологічний розрив з іншими країнами. Загальний обсяг продажу наукоємної продукції становив на початок ХХІ ст. близька 3 трлн. дол., у т.ч. частка США складала 39 %, Японії – 30 %, Німеччини – 16 % [7, с. 56]. В експорті високих технологій на США припадає 19,6 %, Японію – 12,6 %, Німеччину – 8,3 %, Великобританію – 7,3 %, Францію – 5,9 % [8, с. 61]. Хоча останнім часом з'являються і нові країни–експортери цієї продукції, які до цього вважалися країнами «третього світу» і були представлені на світовій арені лише сировинними ресурсами або товарами з низьким рівнем доданої вартості. Це стосується Китаю, Південної Кореї, Тайваню, Таїланду, Сінгапуру, а трохи пізніше до них приєдналися деякі країни Латинської Америки й Індія. Основою прискорення економічного зростання для багатьох із них є організація наукоємних виробництв спочатку для експорту, а потім і для внутрішнього ринку. Наприклад, у підготовці фахівців у галузі науки, техніки і програмного забезпечення Мексика наздогнала Францію, Південна Корея випереджає будь-яку країну Європи (крім Німеччини), Індія або Китай – відповідно Францію і Німеччину разом узяті. Відзначимо, що Україна ще не визначилась зі своїм місцем на світовому ринку технологій. Сьогодні її частка у світовому експорті високотехнологічних товарів приблизно 0,01 %.

Питома вага промислових підприємств, що впроваджують технологічні інновації, становить: в Австрії – 60 %, в Німеччині – 66 %, в Норвегії – 39 %, у Фінляндії – 49 %, у Франції – 46 %, у Швеції – 47 %. Кількість українських підприємств, що впроваджували інновації, у 2009 р. складала 1411 од., а частка таких підприємств у загальній кількості промислових підприємств трохи перевищувала 10 % і залишається значно нижчою (у 3–5 разів) за рівень розвинутих країн [9].

Аналіз напрямів інноваційної діяльності показав, що 17,0 % вітчизняних

підприємств здійснювали внутрішні науково-дослідні розробки, 9,7 % – придбання науково-дослідних розробок, 54,4 % – придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, 6,4 % – придбання інших зовнішніх знань, 18,6 % – навчання та підготовку персоналу, 8,5 % – ринкове запровадження інновацій [9]. Для порівняння, у розвинутих країнах дослідження і розробки, виконані власними силами, становлять більше 50 %, а придбання машин і обладнання – менше 30 %. Тобто стратегія українських інноваційно активних підприємств спрямована на придбання готової інноваційної продукції, а не на розроблення власної.

В Україні спостерігається постійне падіння рівня наукоємності виробництва і продукції. Так, наукоємність промислового виробництва складає біля 0,3 %, що у десятки разів менше за світовий рівень. Свідченням недостатнього інноваційного розвитку є вкрай висока, порівняно з розвинутими країнами, енергоємність виробництва, що з кожним роком зростає. В останні роки значно зменшилась кількість нових видів продукції, освоєних промисловими підприємствами. Так, у 2009 р. вона була у 5,7 рази менша за рівень 2000 р. Негативним моментом є зменшення обсягу випуску і реалізації підприємствами принципово нової продукції, яка характеризується високою міжнародною конкурентоспроможністю і могла б поліпшити структуру вітчизняного експорту.

Глобальною світовою тенденцією двох останніх десятиріч є поступове збільшення обсягів витрат держави і приватного сектора на науково-дослідні розробки (причому частка приватних інвестицій зростає швидшими темпами), зростання наукоємності ВВП. Найвища питома вага витрат на НДДКР у ВВП (на рівні 3,5–4 %) характерна для Швеції, Ізраїлю, Фінляндії, Данії. У більшості розвинутих країн ця частка стабілізувалася на рівні 2,5–3 %. Найвищі темпи зростання розміру витрат на наукові дослідження спостерігаються у нових індустріальних країнах. Так, у Бразилії частка таких витрат у ВВП збільшилася з 0,98 % у 2003 р. до 1,7 % у 2010 р. [6]. Питома вага державного фінансування у витратах на НДДКР у країнах світу значно різниться (від 17 % у Швеції до 60 % у Чехії), але у більшості розвинутих країн знаходиться на рівні 25–35 %. В Україні частка витрат на науково-дослідні розробки у ВВП знаходиться на рівні, трохи більшим за 1 %.

Найбільший абсолютний розмір витрат на науково-дослідні розробки традиційно характерний для США та Японії, а серед країн ЄС – для Німеччини і Великобританії. Так, за даними Американської Асоціації розвитку науки, у 2008–2009 рр. у США на ці цілі виділялося асигнувань на суму більше 143 млрд. дол. щорічно. Загальна сума фінансування НДДКР коливається в межах 250–300 млрд. дол. У 2010 р. відбулося зростання фінансування НДДКР у пріоритетних галузях для підвищення конкурентоспроможності національної економіки (охорона здоров'я, оборона, енергетика, захист навколишнього середовища). Японія витрачає біля 5 трлн. ієн у рік на розвиток науково-технічної галузі. Серед країн ЄС провідне місце за величиною витрат на науково-дослідні та експериментально-конструкторські розробки (НДЕКР) займає Німеччина. Вони становили у 2008 р. більше 60 млрд. євро, у тому числі

45,7 млрд. євро – витрати німецьких компаній, що мають тенденцію до зростання. У Великобританії планується найближчими роками збільшити сукупні витрати на науково-дослідну діяльність до 39 млрд. ф. ст.

Слід зауважити, що основна частина фундаментальних досліджень фінансується за рахунок бюджету, більшість із яких виконують університети. Наприклад, у США більше 60 % фундаментальних розробок фінансує федеральний уряд, у т.ч. у військовій та космічній сферах, а приватні компанії – лише 16 % [3]. У більшості розвинутих країн вирішальну роль у фінансуванні прикладних досліджень грають приватні компанії. Загальноєвропейська практика великих компаній передбачає спрямування 10 % інвестицій в інноваційну сферу.

Крім прямого фінансування НДДКР та інноваційних витрат, відзначимо зростання ролі непрямих методів та механізмів державного регулювання інноваційних процесів.

Тому, важливим питанням, на нашу думку, є вивчення фінансових механізмів, інструментів та важелів підтримки інноваційної діяльності, які дозволяють досягти таких високих показників наукоємності ВВП, інноваційності продукції, частки високотехнологічної продукції в експорті тощо та зарекомендували себе як найдієвіші в різних кранах світу.

Аналіз показав, що основними механізмами сприяння інноваційному розвитку в розвинутих та нових індустріальних країнах є:

1) Австралія – пряме державне фінансування, субсидування, симулювання інвестицій, звільнення від митних зборів і ПДВ товарів, що призначені для експорту, консультаційна допомога;

2) Австрія – державні інвестиції, створення умов для залучення студентів та персоналу ВНЗ до виконання практичних інноваційних проектів, механізми стимулювання науково-дослідної й технологічної кооперації, надання грантів;

3) Бельгія – податкове кредитування, пряме державне фінансування, бюджетне відшкодування витрат на різних стадіях інноваційної діяльності, стимулювання міжнародної співпраці між промисловим сектором та дослідницькими установами, підтримка мобільності й кар'єрного зростання вчених-дослідників;

4) Бразилія – заохочення молодих науковців, державне фінансування навчання і підвищення кваліфікації студентів, викладачів, науковців, надання стипендій;

5) Великобританія – пряме державне фінансування у вигляді субсидування й надання грантів, наприклад субсидії на здійснення досліджень із розроблення нових видів продукції чи технологій, відшкодування витрат на нововведення згідно з державними програмами субсидування малих інноваційних фірм, державні асигнування у високі технології, державне замовлення, підтримка наукових центрів і компаній, що є світовими лідерами, скорочення регулюючих функцій держави, полегшення адміністративних процедур, податкові пільги, наприклад, зменшення податку на прибуток для венчурних фірм, надання податкових кредитів, фінансово-технічна підтримка

провідних університетів і державних лабораторій, управління фінансовими ризиками, норми прискореної амортизації, система страхування коштів, які надаються венчурним фірмам, списання витрат на НДДКР на собівартість продукції (послуг);

6) Данія – податкове стимулювання, державні закупівлі, підтримка наукових парків та інноваційних інкубаторів;

7) Індія – державні закупівлі, полегшення адміністративних процедур;

8) Ірландія – надання грантів, державне фінансування, податкові пільги, податковий кредит, державні закупівлі;

9) Іспанія – бюджетне фінансування, симулювання розвитку людських ресурсів, заохочення приватного сектора до фінансування наукових досліджень і технологічного розвитку, стимулювання науково-дослідної та технологічної кооперації;

10) Італія – інноваційні кредити, податкові пільги, наприклад, зменшення прибуткового податку, податкові пільги у разі купівлі передової технології, цільові пільги на розвиток депресивних регіонів, пільгові кредити на технологічні нововведення, субсидії малим і середнім підприємствам видобувної та обробної промисловості на купівлю й лізинг ЕОМ, прискорена амортизація під час технічного переоснащення;

11) Канада – пряма державна підтримка інноваційних проектів, симулювання інноваційної діяльності через надання грантів та доступу до кредитних ресурсів на пільгових умовах, консультаційна допомога;

12) Китай – державна фінансова підтримка підприємств з інноваційними технологіями, пільгове оподаткування, пільгові кредити;

13) Люксембург – пільговий податковий режим, пільгові банківські кредити, консультаційна допомога, субвенції малим та середнім підприємствам;

14) Малайзія – часткове відшкодування витрат компаній на придбання ліцензій, надання грантів, часткове фінансування впровадження фірмами нових технологій, урядові дотації, податкові пільги;

15) Нідерланди – державні замовлення, державна підтримка кластерів і технопарків, гранти, державне фінансування через мережу інноваційних центрів, консультування;

16) Норвегія – державні цільові гранти, податковий кредит, підтримка бізнес-інкубаторів та наукових парків, інноваційних компаній;

17) Німеччина – державні замовлення та державні закупівлі, фінансування за рахунок федерального й земельних бюджетів, система захисту інтелектуальної власності та патентування, технічного регулювання й стандартизації, стимулювання венчурного капіталу, створення інноваційних союзів і кластерів, сприяння малому та середньому бізнесу, державна премія для малих і середніх підприємств, спеціальні програми з метою розподілення ризиків, контроль за використанням державних коштів, дотації на підвищення кваліфікації науково-дослідного персоналу, цільові безоплатні субсидії підприємствам, що освоюють нову технологію, оплата витрат на технічну експертизу проектів, оцінку можливостей патентування результатів проведення НДДКР;

18) Польща – отехнологічний кредит, цільові дотації, підтримка фонду капіталу з підвищеним ризиком, механізми стимулювання науково-дослідної та технологічної кооперації;

19) Португалія – фіскальні пільги, залучення венчурного капіталу, створення «електронного уряду», скасування торговельних бар'єрів, державні замовлення (електронна тендерна система державних замовлень);

20) Росія – пряме державне фінансування, стимулювання молодих науковців, розвиток системи грантів, сприятливий податковий режим, усунення адміністративних бар'єрів, упровадження механізмів приватно-державного партнерства;

21) Сінгапур – сприяння у розробці технологічної «дорожньої карти», надання технічної підтримки, надання науково-технічної інфраструктурної підтримки, податкові пільги, механізм стимулювання утворення інноваційних компаній;

22) США – прямі механізми: програмно-цільове фінансування, державні замовлення на контрактній основі, надання субсидій, грантів; непрямі механізми: система податкових пільг і податкових кредитів, наприклад пільгове оподаткування венчурних фірм та фірм, що здійснюють НДДКР, інвестиційний податковий кредит, зменшення податку на прибуток для організацій із цінними паперами венчурних структур, пільгові кредити, прискорена амортизація, механізми патентної, зовнішньоторговельної та антитрестової політики, підтримка кластерів, венчурів і малого бізнесу;

23) Туреччина – підтримка розвитку технопарків, зон технологічного розвитку та інших інноваційних структур, забезпечення земельними ділянками, пільги при оподаткуванні, сплаті комунальних платежів, відрахуваннях із заробітної плати працівників, фінансова та технічна допомога при створенні інфраструктури, надання грантів, покриття страхових і пенсійних виплат протягом 5 років із держбюджету;

24) Фінляндія – гранти, інвестиційні кредити, поліпшення якості післядипломної освіти, стимулювання створення і функціонування кластерів, пряме бюджетне фінансування;

25) Чехія – менеджмент інноваційних інкубаторів, механізми стимулювання науково-дослідної та технологічної кооперації;

26) Швейцарія – підтримка нових підприємств і підприємництва, інноваційних проектів;

27) Швеція – пряме державне фінансування, підтримка науковців на етапі впровадження програм на комерційній основі, просування інтенсивних досліджень у пріоритетних галузях, посилення контролю за виконанням дослідницьких робіт, поліпшення розповсюдження інформації про дослідницькі проекти та здобутки, підтримка (у т.ч. і фінансова) професорів і дослідників, які займаються інноваційною діяльністю;

28) Японія – пряме державне фінансування, мотивація молодих учених, спрощення візового режиму для іноземних науковців та інша їх підтримка, підтримка індустрії венчурного фінансування.

Зупинимося детальніше на системі венчурного фінансування, формування якої є актуальною проблемою для України. На сьогоднішній день венчурне фінансування розглядається як найбільш ефективна форма розвитку малого бізнесу і національного сектору високих технологій.

Розвитку американського ринку венчурного фінансування сприяли державні програми підтримки цього бізнесу. У США була створена Адміністрація малого бізнесу, яка на сьогоднішній момент містить у собі цілий ряд програм, у т.ч. щодо венчурного фінансування. Венчурним бізнесом займаються дві програми STTR (Small business technology transfer program) і SBIR (Small business innovation research program). Успіх цих програм обумовлений фінансуванням високоризикових проектів та наданням коштів у безоплатній формі.

Основне завдання SBIR – залучення малого бізнесу в процес використання і успішної комерціалізації федеральних НДДКР. У свою чергу STTR створена з метою побудови схеми ефективної взаємодії між федеральними дослідницькими інститутами і малим бізнесом у сфері розробок і досліджень для наступного комерційного освоєння. Основною відмінністю між цими двома програмами є те, що SBIR тільки заохочує участь дослідницьких інститутів у програмі, у той час, як STTR ставить участь таких інститутів обов'язковою умовою.

Особливістю SBIR є те, що вона включає агентства з різними профілями участі: контрактним і грантовим. Контрактні агентства виступають як генеральний замовник від імені держави на проведення досліджень. Теми досліджень затверджуються безпосередньо в Департаменті, що фінансує дослідження, потім проводиться конкурс, за підсумками якого надається держзамовлення. Грантові ж агентства фінансують НДДКР за темами, що обрані самими дослідниками.

Таким чином, основними особливостями американської системи венчурного фінансування інноваційної діяльності є такі:

- програми підтримки інноваційного сектора економіки будуються на грантовому принципі, а також розміщенні держзамовлень;
- держава бере на себе фінансування найранішої стадії фінансування інноваційних проектів, зокрема лабораторні розробки, а також проведення наукових досліджень;
- американські програми підтримки передбачають виділення до 750 тис. доларів на НДДКР;
- результат дослідження передається розроблювачам для наступної комерціалізації;
- державні програми стимулюють проведення досліджень в інститутах, включаючи їх у загальну інфраструктуру індустрії венчурного фінансування;
- фінансування НДДКР здійснюється за рахунок коштів відомств.

Особливістю японської індустрії венчурного фінансування є широкі можливості для створення бізнес-інкубаторів усередині великих корпорацій, зайнятих у різних сферах. Така взаємодія може бути взята за приклад при формуванні стратегічного бачення майбутнього венчура в тих країнах, де етап

концентрації капіталу ще не закінчений, а абсолютними домінантами є великі компанії, що характерно і для України.

Національні і регіональні державні органи пропонують різноманітні заходи зі стимулювання галузі. Уряд підтримує і розвиває систему фондів, що припускають надання фінансування у розмірі до 10 млн. ієн без вимоги гарантій і забезпечення.

Ще одним ключовим елементом є організація мережних організацій і асоціацій підтримки венчурного бізнесу. Держава фінансує такі галузеві організації, які, у свою чергу, займаються фінансуванням венчурних підприємств у своїх галузях. Основний же венчурний капітал Японії зосереджений у дочірніх компаніях банків і інвестиційних фондів. Тобто венчурні фонди (що є приватними інвестиціями) починають брати участь у процесі фінансування, коли ризики скорочуються. Роль держави полягає в створенні максимально сприятливих умов для розвитку малого венчурного бізнесу на етапах його зародження.

З метою залучення індивідуальних підприємців (бізнес-ангелів) до фінансування венчурних компаній та збільшення інвестиційних ресурсів у Японії була розроблена система податкового стимулювання «Angel Tax Cut». Основне завдання такої системи – залучити більші інвестиційні ресурси.

Для підтримки вже існуючих компаній розроблений японський аналог програми SBIR, яка передбачає тісне співробітництво між державними органами влади, міністерствами, відомствами, дослідницькими інститутами і малим венчурним бізнесом. Формою взаємодії між всіма зацікавленими сторонами є венчурні лабораторії. Такі утворення займаються проведенням незалежних досліджень і підтримкою різних проектів, виконують спільні дослідження за замовленням компаній і інших організацій, проводять семінари і лекції, присвячені венчурному бізнесу і створюють умови для максимальної реалізації творчого потенціалу студентів.

Тобто стимулювання розвитку індустрії венчурного фінансування в Японії передбачає:

- створення фонду, що безоплатно надає свої кошти, з якого формуються нові венчурні фонди;
- підвищення кваліфікації підприємців шляхом проведення семінарів і тренінгів;
- створення мережних організацій, які виконують завдання посередників в індустрії венчурного фінансування, забезпечуючи зв'язок між розроблювачами і венчурними капіталістами;
- залучення бізнес-ангелів до фінансування венчурних підприємств на ранній стадії шляхом надання податкових пільг;
- державне фінансування НДДКР;
- створення венчурних лабораторій, аналогів технопарків і інкубаторів.

Аналізуючи досвід надання грантів у розвинутих країнах, відзначимо, що найбільш масштабним прикладом державно-приватного партнерства у сфері інноваційних розробок та впровадження їх у виробництво є вищезазначена програма SBIR у США – програма підтримки малих підприємств на ранніх

стадіях інноваційного процесу, які мають великий виробничий потенціал та можуть бути особливо корисними для суспільства. Програма є прикладом системи безвідплатних субсидій у вигляді грантів під дослідницький проект, досить поширеного у США інструменту у сфері інноваційних розробок. З моменту свого створення у 1982 р., програма збільшила суму надання щорічних грантів до 2 млрд. дол., включає в себе одинадцять федеральних агентств, які відраховують 2,5 % свого бюджету на наукові дослідження до бюджету SBIR [10].

Процес виділення грантів SBIR структурований у три етапи:

– I – етап пошуку інноваційних ідей. Гранти надаються на наукові дослідження, в яких лауреати мають провести обмежену кількість досліджень, спрямованих на встановлення перспективних наукових ідей. На цьому етапі максимальний грант складає 100 тис. дол. США;

– II – етап розробки науково-технічних новинок. Тут кількість грантів та їх величина значно більша і складає близько 750 тис. дол. США;

– III – етап виходу на ринок. На цьому етапі не передбачено виділення коштів з фонду SBIR, одержувачі грантів повинні самостійно залучити додаткові кошти з усіх доступних джерел фінансування. Мета цього етапу полягає у переміщенні технології із стадії розробки на ринок.

Гранти за умовами програми обмежені у часі та за величиною, вимагають від фірми взяти на себе відповідальність шляхом розподілу ризиків та витрат. Поширення інноваційної технології сприяє підвищенню конкурентоспроможності як малих, так і великих фірм, допомагає уряду виконувати заплановані програми з інноваційного розвитку швидше та за менших витрат, підвищує продуктивність праці в країні, дозволяє всім громадянам користуватися результатами технічного прогресу та економічного зростання.

У країнах ЄС найпоширенішими інструментами фінансування інноваційної діяльності з боку держави є гранти, позики, гарантії, податкові стимули. У практиці ЄС існують також певні обмеження щодо надання грантів, зокрема встановлюються мінімальні критерії; оговорюється, що малі компанії, які в попередні 5 років отримали фінансування в сумі понад 200000 євро, не мають права звертатися за інноваційним ваучером та ін.

Так, гранти є одним із найпопулярніших інструментів стимулювання інновацій в Австрії. Найзначніші з них – гранти РП7, обсяги фінансування за якими сягають 75 % суми проекту (за деякими компонентами – до 100 %). Гранти надаються приватним фірмам та державним установам.

Досвід розвинутих країн засвідчує важливість, складність і суперечливість використання податкових важелів для активізації інвестиційно-інноваційних процесів. За допомогою податкових механізмів держава може впливати на структуру економіки, розвиток виробництва на новій технологічній основі, забезпечуючи сприятливі умови для прискореного накопичення капіталу в пріоритетних галузях і сферах, до яких належить й інноваційна. З метою стрімкого інноваційного розвитку державна податкова політика повинна дозволяти узгоджувати інтереси і можливості держави з використанням в

інноваційній сфері державних коштів та приватного сектору з його власними джерелами фінансування інноваційних проектів.

Найбільш розвинутими податкові механізми стимулювання інноваційного розвитку є в США та Великобританії. Розглянемо їх детальніше.

Система податкових пільг і податкових кредитів в США передбачає:

– пільгове оподаткування венчурних фірм та фірм, що здійснюють НДДКР;

– інвестиційний податковий кредит;

– зменшення податку на прибуток для організацій з цінними паперами венчурних структур;

– зменшення податку на прибуток для малого наукового бізнесу (знімається 20 % приросту від витрат на наукові дослідження й експериментальні розробки);

– податковий кредит на кошти, що вкладені в інноваційну діяльність (у деяких штатах до 25 % від інвестицій). Під дію податкового кредиту в деяких штатах потрапляють інвестиції в об'єднання компаній стартового капіталу, що забезпечують фінансування підприємствами малого бізнесу розробки експериментальних зразків продукції або процесів; проведення маркетингових і техніко-економічних досліджень для нових продуктів або процесів; розробка бізнес-планів створення та виробництва нової продукції та послуг.

Ключовим механізмом держаної підтримки розвитку науки та високих технологій у Великобританії є застосування податкових пільг у сфері інноваційної діяльності, зокрема:

– компанії, що займаються НДДКР, звільняються від сплати корпоративного податку на доходи, отримані від такої діяльності, з метою стимулювання приватних інвестицій у цю діяльність;

– компанії, які щорічно вкладають більше 10 тис. ф. ст. у наукову діяльність, мають право на податкові відрахування при підрахунку суми податку на прибуток у розмірі 150 % від витрат, що підпадають під критерії НДДКР, для малих і середніх компаній та 125 % від відповідних витрат для великих компаній;

– підприємства мають право на податкові пільги у вигляді норм прискореної амортизації для окремих видів основних засобів. Зокрема діють ставки в таких розмірах: 100 % амортизаційних відрахувань при інвестиціях в НДДКР, 40 % – при інвестиціях в устаткування (для малих і середніх підприємств), 100 % – відносно інвестицій в інформаційно-комунікаційні технології (для малих фірм), 100 % – при інвестиціях в енергозберігаюче устаткування і технології тощо.

Податкові механізми стимулювання інноваційного розвитку, що діють у Великобританії, дозволяють реально знизити витрати компаній на інвестиції у НДДКР та підвищити рівень власних відшкодувань у цю сферу.

Висновки. Таким чином, в Україні слід обов'язково враховувати світовий досвід у напрямі використання фінансових механізмів стимулювання інноваційного розвитку. Узагальнення та аналіз підходів і досвіду країн світу у цій сфері дозволяє виявити найефективніші напрями, механізми, інструменти й

важелі для використання їх у вітчизняній практиці заохочення суб'єктів економіки до впровадження інновацій.

Слід зазначити, що застосування в Україні досвіду економічно розвинутих країн не допускає простого його перенесення, воно має враховувати специфіку країни та бути адекватним наявному стану економіки. Крім того, важливою передумовою успішного застосування фінансових механізмів є чіткість регулювання, тобто і органи влади, і суб'єкти інноваційної діяльності повинні розуміти, з якою метою запроваджено ті чи інші інструменти, який ефект для підприємства може бути реально досягнутий завдяки ним. Необхідно також пам'ятати, що для створення ефективної системи державного стимулювання інноваційного розвитку в Україні доцільним є системне запровадження низки прямих і непрямих фінансових методів впливу на цей процес.

Вважаємо за потрібне розширити в Україні систему фінансових інструментів, важелів та стимулів упровадження вітчизняних розробок у виробництво, активізації інноваційної діяльності та технологічного розвитку в нашій країні за рахунок:

- розширення прямого державного фінансування у вигляді надання цільових субсидій і грантів підприємствам, субвенцій малим і середнім фірмам, які реалізують інвестиційні проекти;

- створення прозорої конкурентної процедури державних закупівель, запровадження електронної тендерної системи державних замовлень на інноваційні продукти, визначення одним із основних критеріїв закупівель – інноваційність продукту;

- надання спеціальних податкових кредитів та пільг підприємствам і установам різних форм власності, які інвестують власні кошти у наукові дослідження, розробляють прогресивні екологічно чисті технології тощо; впровадження податкової пільги для підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, стосовно прибутку від такої діяльності;

- здійснення бюджетного відшкодування витрат на різних стадіях інноваційного процесу,

- надання інноваційних і технологічних кредитів із спеціальних фондів на реалізацію проектів у пріоритетних сферах;

- стимулювання зростання приватних інвестицій у НДДКР;

- сприяння розвитку венчурного підприємництва.

Ефективне запровадження цих механізмів потребує координації дій державних органів, університетів, бізнесу, фінансових установ у сфері інноваційного розвитку.

Список використаних джерел

1. Геець В.М., Семиноженко В.П., Кваснюк Б.Є. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: в 3 т. / Т.1: Економіка знань – модернізаційний проект України / За ред. В.М. Гейця, В.П. Семиноженка, Б.Є. Кваснюка. – К.: Фенікс. – 2007. – 544 с.

2. Корнілова І.М. Світові тенденції інноваційного розвитку при входженні в епоху інновацій / І.М. Корнілова // *Економіка Крима*. – 2011. – № 1 (34). – С. 42–46.
3. Ніколаєнко С.М. Стратегія розвитку освіти України: початок ХХІ століття. / С.М. Ніколаєнко. – К.: Знання. – 2006. – 253 с.
4. Олейніков О. Сучасні тенденції світового ринку високотехнологічної продукції та місце України на ньому / О. Олейніков // *Проблеми науки*. – 2006. – № 1. – С. 30–38.
5. Оболенский В. Технологическое соперничество на мировом рынке / В. Оболенский // *Мировая экономика и международные отношения*. – 2003. – № 7. – С. 3–12.
6. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2009 році» / [відпов. за випуск І.В. Калачова]. – К.: Державний комітет статистики України, 2010. – 366 с.
7. Світовий досвід та вітчизняна практика забезпечення розвитку інноваційної діяльності: інформаційно-аналітичні матеріали Кабінету Міністрів України до парламентських слухань на тему: «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» // *Економіст*. – 2009 – № 6. – С. 18–27.
8. Чичкало-Кондрацька І.Б. Міжнародний досвід інноваційного розвитку науково-виробничих систем / І.Б. Чичкало-Кондрацька // *Економіка і регіон*. – 2010. – № 2 (25). – С. 31–39.
9. Чичкало-Кондрацька І.Б. Інноваційний розвиток регіональних науково-виробничих систем: [монографія] / І.Б. Чичкало-Кондрацька – Полтава: Полтавський літератор, 2011. – 392 с.
10. 21st Century Innovation Systems for Japan and the United States: Lessons from a Decade of Change: Report of a Symposium. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nap.edu/catalog/>

Подано до редакції 26 березня 2012 року

Чичкало-Кондрацька І.Б.

Зарубежный опыт использования финансовых механизмов стимулирования инновационного развития

В статье проанализирован иностранный опыт содействия со стороны государства проведению инновационной деятельности. Выделены наиболее эффективные финансовые механизмы, инструменты и рычаги, применение которых позволило зарубежным странам активизировать инновационный бизнес, увеличить объемы внедрения результатов научно-исследовательской деятельности в производстве, достичь высоких темпов технологического развития.

Ключевые слова: *финансовые механизмы и инструменты, инновационное развитие, научные исследования, инновационная деятельности.*

Chychkalo-Kondratska I.B.

The foreign experience of financial mechanisms stimulation for innovative development promoting

The foreign experience of a state assistance for innovative activity has been analysed in the article. The most effective financial mechanisms, instruments and key factors – the utilization of which has allowed foreign countries to intensify innovative business, to increase implementation of research activity results in manufacturing, to achieve high rates of technological development – have been distinguished.

Key words: *financial mechanisms and instruments, innovative development, research studies, innovative activity*

Чичкало-Кондрацька Ірина Борисівна – доктор економічних наук, професор кафедри міжнародної економіки Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка.